

Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво

Родіка ТІМІШ^{1*} <https://orcid.org/0009-0008-7591-177X>

УДК 911.3:504.03:338.43]:[338.439.5:631.147

АНАЛІТИЧНА СТАТТЯ

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра географії України та регіоналістики

Листування – *timish.rodika@chnu.edu.ua

Ключові слова: органічне виробництво, органічне землеробство, культура землеробства, сталий розвиток, сільські території, екологія, агросистеми.

Анотація: У статті обґрунтовано значний потенціал органічного виробництва для забезпечення сталого розвитку сільських територій України. Авторка визначає органічне виробництво як важливий інструмент для економічного зростання, збереження природних ресурсів і відновлення екосистем, що є ключовими для вирішення екологічних, економічних і соціальних проблем. Доведено, що органічне землеробство сприяє збільшенню біорізноманіття, відновленню родючості ґрунтів і зменшенню забруднення водних ресурсів, що має важливе значення для досягнення цілей сталого розвитку.

У роботі запропоновано низку перспективних напрямків для розвитку органічного виробництва в Україні. Авторка аналізує виклики, з якими стикаються сільські території, зокрема старіння населення, міграція молоді, слабка інфраструктура та низький рівень інвестицій. Органічне виробництво може стати засобом їх вирішення шляхом створення нових робочих місць та підвищення рівня доходів місцевих громад.

Зростання попиту на органічну продукцію як в Україні, так і за кордоном відкриває нові економічні можливості для фермерів. У статті наводяться статистичні дані, що демонструють позитивну динаміку зростання ринку органічної продукції та її вплив на Україну. В останні роки спостерігається збільшення площ земель під органічним землеробством, проте розвиток нерівномірний через вплив соціально-економічних факторів і військових дій.

У дослідженні акцентовано на необхідності посилення державної підтримки органічного сектору, зокрема через субсидування та розвиток інфраструктури для збуту органічної продукції. Важливим аспектом є підвищення обізнаності населення про переваги органічної продукції, що сприятиме зростанню попиту і стимулюватиме фермерів до переходу на органічні методи господарювання.

Проаналізовано ключові аспекти досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема в контексті впливу органічного виробництва на екологічну, економічну та соціальну сфери. Особливу увагу приділено індикаторам ЦСР для цілей 2 («Подолання голоду і розвиток сільського господарства») та 15 («Захист і відновлення екосистем суші»). Авторка підкреслює, що розвиток органічного виробництва позитивно впливає на ці показники, зокрема індикатор 2.3.3

2024, 849; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.19-32>

 Open Access. © 2024 P. ТІМІШ

опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

(частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом) та індикатор 15.3.4 (відновлення деградованих земель).

Обґрунтовано висновок, що для досягнення цільових показників сталого розвитку необхідно впроваджувати інноваційні технології у сільське господарство та сприяти розвитку кооперації між виробниками. Таким чином, акцентовано, що органічне виробництво може забезпечити екологічну та економічну стійкість сільських територій і сприяти вирішенню актуальних проблем їх розвитку на перспективу.

1. ВСТУП

Сталий розвиток сільських територій поступово набуває вагомості та стає одним із пріоритетів державної політики України, оскільки ці території охоплюють значну частину населення та земельного фонду країни. У контексті глобальних змін клімату, деградації ґрунтів та необхідності підвищення продовольчої безпеки органічне виробництво постає як важливий інструмент для досягнення цих цілей. Насамперед це пов'язане з тим, що органічне виробництво відкриває нові економічні можливості для сільських громад, сприяє збереженню природних ресурсів та відновленню екосистем, а також забезпечує соціальні переваги у вигляді створення нових робочих місць і збереження культурної спадщини. Разом з тим, для подальшого розвитку цього напрямку в Україні необхідно впроваджувати державні програми підтримки, розвивати інфраструктуру, сприяти підвищенню обізнаності населення про переваги органічної продукції та стимулювати кооперацію між виробниками. Таким чином проблема забезпечення сталого розвитку сільських територій через органічне виробництво є надзвичайно актуальною для України.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

З 1980-х років у світі відбувається активний і постійний розвиток органічного сільського господарства, а також зростає попит на органічні продукти харчування. Ці продукти отримуються з рослинної або тваринної сировини, яка вирощується в умовах органічного господарства, що передбачає відмову від використання штучних добрив, пестицидів, стимуляторів росту та харчових добавок. Така зацікавленість у органічному виробництві спонукала вчених до дослідження органічного виробництва та розкриття переваг та можливостей цієї проблематики різних аспектів. Серед загальновідомих праць є роботи фундаторів вивчення органічного виробництва: «*The Soil and Health: A Study of Organic Agriculture*» (Howard 1945), «*An Introduction to Natural Farming*» (Fukuoka 1978), «*The Living Soil*» (Balfour 1948), «*Pay dirt: farming & gardening with composts*» (Rodale 1945), «*Grass Productivity*» (Voisin 1988), «*Sepp Holzer's Permaculture*» (Holzer 2010).

Початок активного розвитку органічного сільського господарства, зосередження на базових принципах відмови від хімічних добавок і пестицидів припадає на 1980-ті роки. У цей період кількість досліджень була відносно невеликою, але інтерес до теми почав суттєво зростати. Одним із найважливіших центрів досліджень органічного виробництва став Rodale Institute у США, який запустив у 1981 році «*Farming Systems Trial*» (Mackintosh 2011) – найтриваліше дослідження порівняння органічного та традиційного землеробства.

Піку актуальності у світових наукових дослідженнях, особливо в країнах Західної Європи (Німеччина, Швеція, Великобританія) та США тема органічного виробництва досягла у 1990-ті роки, що стимулювало проведення значної кількості досліджень, які підкреслювали екологічні переваги органічних методів, зокрема зниження рівня нітратів у підземних водах та підвищення біорізноманіття (Panday et al. 2024). У цей період органічне землеробство стало важливою частиною політики сталого розвитку.

В Україні тематика органічного виробництва та землеробства в цей період була лише етапі зародження. Зростання наукової активності в Україні почалось у з 2000-х років,

особливо після вступу до СОТ, активного впровадження міжнародних стандартів та адаптування законодавства України для розвитку цієї галузі.

Дослідження в області органічного сільського господарства продовжують зростати як у світі, так і в Україні, особливо через екологічні та економічні переваги, які воно пропонує. Поступово з'являються нові аспекти у дослідженні цієї проблематики, зокрема стосовно еволюції концептуальних підходів до органічного землеробства від Organic 1.0 до Organic 3.0 у вітчизняній сільськогосподарській практиці для забезпечення сталого розвитку аграрної галузі України (Милованов 2018), розкриття теоретичних та практичних аспектів формування ринку органічної продукції в Україні (Кунділовська (Ред.) 2019), отримує все більше уваги екологізація сільськогосподарського виробництва (Чайка та ін. 2022; Артиш 2012), здатність органічного землеробства підвищувати стійкість до кліматичних змін та сприяти охороні біорізноманіття, що робить його важливим напрямом майбутніх досліджень. Серед дослідників даної тематики варто також відзначити праці таких авторів як Vdovenko et al. (2018), Koval et al. (2018), Жибак, Христенко (2019), Орел, Дяченко (2023) та інші.

3. МЕТОДИКА І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є окреслення перспективних напрямів забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво. В умовах підвищеної уваги до сталого розвитку, екологізації економічних процесів, важливості забезпечення продовольчої безпеки, знелюднення окремих географічних ареалів виникають складні різнонаправлені проблеми розвитку сільських територій. Тому для їх дослідження використано низку методичних прийомів, як то метод системно-структурного аналізу, а також такі загальнонаукові методи: узагальнення, абстрагування, порівняння і конкретно-наукові методи: статистичний, групування географічних об'єктів (адміністративно-територіальних одиниць), ретроспективно-хорологічного аналізу. Правовий аспект розкриття можливостей розвитку сільських територій завдяки активному використанню органічного виробництва проводилося літературним методом (аналізом нормативно правової бази України та ЄС).

Інформаційною базою про органічне виробництво виступили статистичні дані Державної служби статистики України, зокрема метадані інформаційного забезпечення моніторингу ЦСР (Державна служба статистики ... 2024; Органічне виробництво в Україні ... 2024), дані міжнародних організацій (FAOSTAT 2024; FiBL 2024 та інші).

4. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Органічне виробництво є складовою частиною агроекологічного підходу до сільського господарства, який фокусується на підтримці природних екосистем та мінімізації впливу людини на довкілля. У загальноприйнятому розумінні, цей вид виробництва відзначається такими характеристиками, як відмова від хімічних добрив і пестицидів, використання природних методів захисту рослин і відновлення родючості ґрунтів.

Відповідно до визначення у Постанові Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року: «Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження. Таким чином, метод органічного виробництва відіграє подвійну соціальну роль: з одного боку, забезпечує специфічний ринок, який відповідає потребам споживача у органічній продукції, а з іншого – забезпечує загальне благо, сприяючи захисту довкілля,

Р. Тіміш.

Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво

належному утриманню тварин, а також розвитку сільської місцевості» ([Organic Standard ... 2007](#)).

З іншого боку, сільські території України відіграють важливу роль у житті країни, забезпечуючи продовольчу безпеку, збереження природних ресурсів та національну культурну спадщину. Проте сьогодні сільські громади стикаються з багатьма проблемами, які впливають на їхній розвиток та життєздатність. Основними проблемами є соціально-економічні труднощі, демографічні зміни, слабка інфраструктура, низький рівень інвестицій, а також екологічні виклики, що зумовлені надмірною експлуатацією природних ресурсів.

У контексті сталого розвитку сільських територій органічне виробництво може забезпечити комплексний підхід до вирішення екологічних, економічних та соціальних проблем розвитку сільських територій. Насамперед, це обґрунтовується тим, що сталий розвиток передбачає одночасне досягнення трьох основних цілей: економічного зростання, екологічної стійкості та добробуту населення. Для сільських територій України це питання набуває особливої актуальності через кілька ключових аспектів.

По-перше, економічна ситуація в багатьох сільських регіонах України є нестабільною через відтік робочої сили в міста та за кордон, низький рівень заробітної плати та слабкий розвиток інфраструктури. Органічне виробництво може стати інструментом економічного підйому, оскільки орієнтоване на створення доданої вартості шляхом використання наявних місцевих ресурсів. Окрім того, попит на органічну продукцію в Україні та світі постійно зростає, що відкриває нові ринки для сільських виробників.

На сьогодні органічне сільське господарство здійснюється у 187 країнах світу, де задіяно понад 72,3 млн га сільськогосподарських угідь та більше 3,1 млн фермерів. Згідно з даними міжнародних аналітичних агентств, обсяг світового ринку органічних продуктів у 2021 році досяг 221,37 млрд доларів США, що на 9,7 % більше, ніж у 2020 році, коли він становив 201,77 млрд доларів. Обсяг ринку органічних продуктів в Україні у цей період склав приблизно 40,1 млн доларів США. При цьому на частку продукції українського виробництва припадало близько 68 %, а загальна вартість оцінювалася в 27,3 млн доларів США ([Притульська та ін. 2022](#)). Експерти також прогнозують, що до 2025 року цей ринок може зрости до 380,84 млрд доларів, при середньорічному темпі зростання 14,5 % ([Притульська та ін. 2022](#)).

Для українських сільськогосподарських виробників це відкриває значні можливості для збільшення експорту та виходу на нові ринки. Зокрема, суттєвого значення набуває економічна доцільність органічного землеробства, внаслідок зростаючого попиту на його продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринку.

Відповідно до звіту Європейської Комісії ([Імпорт органічної агропродовольчої продукції ... 2023](#)), у 2022 році Україна покращила свої показники щодо експорту органічної продукції, порівняно з 2021 роком, і посіла 3 місце зі 125 країн за обсягами її продажу до ЄС. Зокрема, протягом 2022 року 8 % ввезеної до ЄС органічної агропродовольчої продукції становила продукція українського походження, що склало 85 % від загального обсягу експорту української органічної продукції. За 2022 рік частка України у загальному обсязі експорту до ЄС органічної агропродукції склала: 77,1 % зернових культур (окрім пшениці та рису) та 22 % насіння органічних олійних культур (без урахування сої), що забезпечило країні перші місця серед інших країн-експортерів ([Органічне виробництво в Україні ... 2024](#)).

Окрім цього, органічне виробництво передбачає використання місцевих ресурсів, що сприяє розвитку місцевої економіки. Використання органічних добрив, сівозмін та інших екологічних методів господарювання зменшує залежність від імпортованих хімічних засобів і сприяє розвитку місцевих технологій та інновацій. Це, своєю чергою, може стати основою для створення нових робочих місць та підтримки місцевих виробників.

Відповідно до географії розташування, загальна площа сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду) становила для України 263,6 тис га (0,6 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України), зокрема площі земель з органічним статусом – 246,1 тис га, площа сільськогосподарських угідь перехідного періоду – 17,5 тис га. Загальна кількість операторів становила 462, з яких 380 – сільськогосподарські виробники. Найбільш задіяні в органічному виробництві Одеська, Житомирська та Запорізька області, а практично не залучені до органічного землеробства земельні угіддя Чернівецької та Івано-Франківської області (Органічне виробництво в Україні ... 2024). Географічне розташування площ під органічним виробництвом – органічна карта України станом на 31.12.2022 р. представлена на *рис. 1*.

Рис. 1. Органічна карта України станом на 31.12.2022 року (Органічне виробництво в Україні ... 2024)

Порівнюючи з аналізом аналогічних показників станом на 31.12.2021 р., що відображено у результатах попередніх досліджень та у публікаціях (Тіміш 2023a b), доцільно акцентувати, що Київська область зберегла свій статус «абсолютного лідера» за кількістю операторів, незважаючи на той факт, що площа земель з органічним статусом в ній незначна, та не досягає навіть 10 тис га.

Як підтверджують дані *рис 2*, динаміка основних показників органічного землеробства в Україні впродовж 2015–2023 рр., тобто на передодні повномасштабних військових дій має позитивний тренд щодо цільових показників сталого розвитку. Так, в рамках цілі 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» за індикатором 2.3.3. – частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом, у загальній площі сільськогосподарських угідь, % несуттєво відхиляється від встановленого на 2020 рік цільового орієнтиру 1,1 з 2019 року (виключення становить 2022 рік – активні бойові дії). Для дотримання цільового орієнтиру за індикатором 3.6 цілі 15 «Захист та відновлення екосистем суші» (500 тис га) тенденція до покращення показника теж простежується.

Як свідчать дані *таблиці 1*, найбільша площа сільськогосподарських земель з органічним статусом у 2021 році була розташована в Тернопільській, Херсонській та Житомирській областях, які вирізняються високим рівнем розвитку аграрного виробництва. Однак, станом на 31.12.2022 року, площа сільськогосподарських земель з органічним статусом у цих областях зменшилась. Зокрема, у Тернопільській області з 61 594 га до 2 080 га, тобто на 94 %, у Херсонській – на 47 %, з 54 922 га до 29 250 га.

Найбільшого зменшення сільськогосподарських земель з органічним статусом зазнали Черкаська область (з 36 083 га до 49 га), Чернівецька – з 190 га до 0 га, Івано-Франківська – з 778 га до 341 га та Львівська – з 11 701 га до 2 320 га). Натомість за перший рік активних військових дій збільшення сільськогосподарських земель з органічним статусом спостерігалось у Запорізькій (з 16 577 га до 24 747 га), з 14 841 га до 18 362 га у Дніпропетровській та з 3 669 га до 3 790 га у Харківській областях.

Рис. 2. Динаміка основних показників органічного землеробства в Україні впродовж 2015–2023 рр.
(Побудовано автором за даними [Державна служба статистики ... 2024](#))

Разом з тим, комплексний аналіз даних використання площ під органічним виробництвом (*таблиця 1*) та даних *рис. 2*, дає підстави виділити дві головні тенденції розвитку органічного землеробства в сільських географічних районах:

- загальне погіршення основних показників щодо органічного землеробства, як щодо скорочення чисельності операторів, так і зменшення площ с/г земель з органічним статусом, попри загальне збільшення площ земель, зайнятих під органічним виробництвом. Незважаючи на зростання питомої ваги площ с/г земель з органічним статусом в цілому по країні у 2022 році на 5,89 % порівняно з показником 2021 року, загальна площа с/г земель з органічним статусом за цей період зменшилась майже на 34 %;
- зміна географії концентрації операторів та розташування органічного виробництва. Так, найбільша концентрація кількості операторів у 2021 та 2022 роках спостерігалась у Київській області, що пов'язано зі статусом її як столичного регіону, в якому зосереджено найбільшу кількість споживачів органічної продукції. В цілому за 2021 рік у 14 регіонах України було сконцентровано 80 % операторів, серед яких явними лідерами за питомою вагою операторів у їх загальній чисельності (понад 5 %) виділились такі області: Київська (13,83 %), Вінницька (9,85 %), Херсонська (7,58 %), Одеська (7,01 %), Полтавська (5,87 %). Проте, вже у 2022 році на тлі загального зменшення операторів органічної продукції, лідерські позиції перерозподілились: Київська (14,72 %), Вінницька (11,26 %), Одеська (8,66 %), Полтавська (7,14 %), Житомирська (5,19 %), Дніпропетровська (5,19 %) області.

Пояснення виявлених тенденцій щодо змін у органічному землеробстві у довоєнний рік та перший рік військової агресії можна пояснити процесами втрати сільськогосподарських угідь, масової зовнішньої міграції населення із регіонів Західної частини України, а згодом і з інших регіонів країни, що й позначилось на значному скороченні в них розвитку аграрного органічного виробництва. Військові дії на території нашої країни призвели до забруднення

Р. Тіміш.

Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво

5 млн га сільськогосподарських угідь, що фактично позначилось на втраті значного обсягу посівних площ для продукції органічного виробництва. Крім того, варто відмітити, що процеси релокації агробізнесу в цей період були досить уповільнені, а тому не позначились на показниках органічного землеробства даного періоду аналізу. Виявлені тенденції підтверджують важливість обґрунтування напрямів розвитку органічного землеробства для стримання економічної та екологічної деградації сільських територій у контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Таблиця 1. Площа сільськогосподарських земель органічного і перехідного періоду в розрізі областей України (станом на 31.12)

(Побудовано автором за даними [Державна служба статистики ... 2024](#))

Області	Загальна кількість операторів, од.		Площа сільськогосподарських земель				Питома вага площ с/г земель з органічним статусом, %		Зміна площ с/г земель з органічним статусом, % до 2021 р.
			Загальна площа с/г земель (органічних і перехідного періоду), тис га		У тому числі площа с/г земель з органічним статусом, тис га				
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	
АР Крим	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Вінницька	52	52	2,8	2,75	2,69	2,62	95,19	95,1	97,22
Волинська	27	20	10,7	5,18	4,97	5,15	46,33	99,44	103,74
Дніпропетровська	24	24	18,5	18,45	14,84	18,36	80,07	99,52	123,72
Донецька	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Житомирська	26	24	38,7	36,80	37,73	36,08	97,57	98,05	95,63
Закарпатська	13	10	1,03	1,60	1,03	1,57	100,00	97,88	151,45
Запорізька	17	12	44,1	32,07	16,58	24,76	37,57	77,16	149,29
Івано-Франківська	16	14	0,8	0,35	0,78	0,34	97,13	97,15	43,83
Київська	73	68	7,4	9,38	7,26	7,03	97,79	75,0	96,91
Кіровоградська	6	5	13,17	11,83	13,09	11,83	99,41	99,97	90,37
Луганська	5	1	0	0	0	0	0	0	0
Львівська	27	21	11,75	2,38	11,70	2,32	99,61	97,6	19,83
Миколаївська	22	23	1,65	1,60	0,42	0,44	25,23	27,6	105,76
Одеська	37	40	36,26	40,83	34,35	38,73	94,74	94,85	112,74
Полтавська	31	33	31,59	24,26	28,87	24,17	91,40	99,61	83,70
Рівненська	22	18	20,36	18,18	19,16	17,77	94,12	97,77	92,75
Сумська	14	17	0,09	0,05	0,09	0,05	100,0	100,	58,82
Тернопільська	11	8	61,64	2,08	61,60	2,08	99,93	100,	3,38
Харківська	19	16	3,77	3,81	3,67	3,79	97,24	99,53	103,30
Херсонська	40	14	61,66	29,41	54,92	29,25	89,06	99,45	53,26
Хмельницька	17	18	10,69	10,67	10,62	10,66	99,34	99,93	100,41
Черкаська	17	12	36,13	2,64	36,08	0,04	99,86	1,86	0,14
Чернівецька	4	3	0,19	0,19	0,19	0	100,00	0	0,00
Чернігівська	8	9	10,22	9,12	9,64	9,09	94,38	99,74	94,29
Разом	528	462	423,30	263,62	370,27	246,13	87,47	93,36	66,47

По-друге, екологічні виклики також є однією з основних проблем сільських територій. Інтенсивне використання хімічних добрив і пестицидів призвело до виснаження ґрунтів, втрати природної родючості, забруднення водойм та скорочення біорізноманіття. Сільське господарство має значний вплив як на екологію, так і на здоров'я людей, що викликає необхідність впровадження ресурсозберігаючих та відновлювальних технологій, забезпечення виробництва органічних добрив, ефективність яких у перспективі лише зростатиме ([Переґуда 2024](#)) і рішень у виробничі процеси. Згідно з прогнозами, до 2050 року населення світу сягне дев'яти мільярдів осіб, що створює серйозний виклик для аграрного сектору. Очікується, що для задоволення потреб людства протягом наступних 50 років доведеться виробити стільки ж продуктів харчування, скільки було вироблено за попередні 500 років ([Чайка та ін. 2022](#)).

Цільовий орієнтир 5 за індикатором 3.1 (напрямок: «Підтримання вмісту органічної речовини (гумусу) у ґрунтах» (вміст органічного вуглецю (гумусу) у ґрунтах

Р. Тіміш.

Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво

сільськогосподарських угідь (%), встановлений на 2020 рік – досягнення стабільного рівня (не нижче за базовий рівень: Україна – 3,14 %, Полісся – 2,24 %, Лісостеп – 3,19 %, Степ – 3,40 %) в цілому не дотримується (*таблиця 2*).

Органічне сільське господарство сьогодні являє собою систему виробництва, яка спрямована на підтримання здоров'я ґрунтів, екосистем та людини. Тому, екологічні переваги органічного агровиробництва також є беззаперечними, що підтверджується результатами наукових досліджень (*Артиш 2012*). Органічне землеробство сприяє збереженню природних ресурсів, таких як вода та ґрунт, знижуючи забруднення та ерозію. Враховуючи, що органічне виробництво, засноване на принципах екологічно чистого господарювання, його активне поширення може сприяти відновленню ґрунтів, зменшенню впливу хімічних речовин на довкілля та збереженню природних екосистем, а тому вважається науковцями перспективним напрямом розвитку (*Амонс 2021*).

Таблиця 2. Встановлення та реалізація добровільного національного завдання щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель
(Побудовано автором за даними *Державна служба статистики ... 2024*)

	2015–2019	2020–2024
Україна	3,16 > 3,14	3,07 < 3,14
у розрізі зон		
Полісся	2,33 > 2,24	2,43 > 2,24
Лісостеп	3,21 > 3,19	3,20 > 3,19
Степ	3,45 > 3,40	3,31 < 3,40

Фактичні значення показників щодо дотримання цільового орієнтиру за індикаторами 3.2 та 3.3 цілі 15 «Захист та відновлення екосистем суші» свідчать про необхідність розробки дієвих екологічних заходів для відновлення сільськогосподарських земель.

Відмова від використання синтетичних хімікатів сприяє підвищенню біорізноманіття та поліпшенню стану екосистем. Це особливо важливо для України, де велика частина сільськогосподарських земель зазнає проблем через надмірне використання агрохімії.

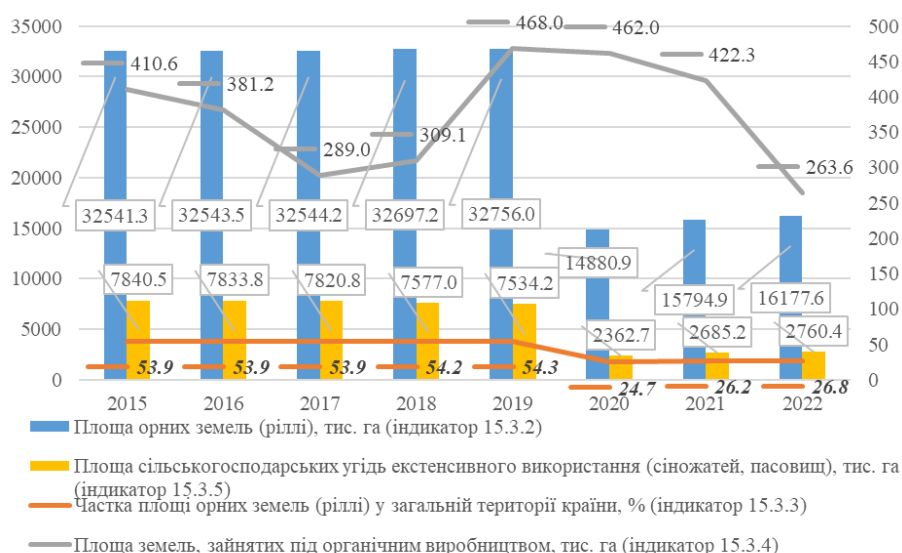

Рис. 3. Дотримання цільових орієнтирів завдання 15.3. «Відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій» забезпечення ЦСР
(Побудовано автором за даними *Державна служба статистики ... 2024*)

Р. Тіміш.

Перспективи забезпечення сталого розвитку сільських територій України через органічне виробництво

У екосистемі важливу роль відіграє позитивний баланс гумусу, який досягається через повернення побічних продуктів у ґрунт та активне використання проміжних культур-сидератів у сівозмінах. Органічне землеробство, спрямоване на відновлення природних процесів у ґрунті та підтримання його родючості. Використання органічних добрив, таких як компости та перегній, сприяє поліпшенню структури ґрунту, збереженню вологи та підвищенню його стійкості до ерозії. Відмова від хімічних пестицидів та гербіцидів сприяє збереженню біорізноманіття та захисту природних екосистем. Розвиток органічного землеробства в цілому сприяє й досягненню цільових орієнтирів за основними цілями сталого розвитку, що підтверджують дані *рис 3*.

Розрізняють також й інші позитивні аспекти використання органічного землеробства. Так, на думку прихильників цього напрямку в сільському господарстві органічне сільське господарство не є новизною чи модернізацією, а є поверненням до традицій землеробства, його витоків в українській сільськогосподарській традиції, але вже на новому якісному рівні (Чайка та ін. 2022).

По-третє, соціальна складова сталого розвитку також є важливою. Сільські території України відчують значні соціальні проблеми, зокрема демографічну кризу, безробіття, міграцію молоді до міст та низький рівень соціальної інфраструктури і соціальних послуг. Загальний міграційний потік сільського населення у 2021 році, наведений у *таблиці 3*, лише за підсумками 2021 року підтверджує тенденцію до поступового знелюднення українських сіл.

Таблиця 3. Міграційний приріст (скорочення) населення сільської місцевості за регіонами у 2021 році, осіб
(Побудовано автором за даними Державна служба статистики ... 2024)

Області	Усі міграційні потоки (прибуття та вибуття)	Міждержавна міграція
Україна	-8 158	3 154
Вінницька	-2 849	10
Волинська	381	-5
Дніпропетровська	-1 938	88
Донецька	-1 449	6
Житомирська	-1 533	67
Закарпатська	-568	-54
Запорізька	-925	35
Івано-Франківська	-258	95
Київська	17 117	1 446
Кіровоградська	-2 289	4
Луганська	-907	13
Львівська	-548	29
Миколаївська	-2 084	39
Одеська	73	64
Полтавська	-242	313
Рівненська	-210	-73
Сумська	-1 767	-3
Тернопільська	-1 080	195
Харківська	-2 228	225
Херсонська	-1 436	1
Хмельницька	-1 277	131
Черкаська	-1 310	32
Чернівецька	-41	453
Чернігівська	-790	43

Органічне виробництво може сприяти розв'язанню цих проблем через створення нових робочих місць та підвищення рівня життя сільського населення. Зокрема, розвиток органічного виробництва може залучати молодь до сільського господарства, оскільки цей сектор пропонує нові можливості для підприємництва та інновацій. Крім того, розвиток органічного виробництва сприяє збереженню традиційних знань та навичок у сільському

господарстві, що є важливим для збереження культурної спадщини сільських територій та розвитку місцевих громад.

Зведена **таблиця 4** наочно демонструє, які саме області України, залежно від особливостей природно-кліматичних і ґрунтових умов, наявного сільськогосподарського досвіду та наявності площ органічної агропродукції, найбільш придатні для успішного вирощування конкретних видів органічної продукції.

Незважаючи на значний потенціал органічного виробництва для сталого розвитку сільських територій, цей напрямок стикається з низкою викликів. Одним із головних бар'єрів є обмежений доступ до знань і технологій, необхідних для переходу на органічні методи господарювання, які набувають додаткової ваги в умовах євроінтеграційних прагнень України ([Скороход, Сніжок 2022](#)). Багато сільськогосподарських виробників не мають достатньої інформації про технології органічного землеробства або стикаються з проблемами сертифікації своєї продукції.

Таблиця 4. Територіальний аспект розміщення органічного виробництва в областях України (перспективні напрями для органічного агробізнесу)

Області	Види органічної продукції
Автономна Республіка Крим	Овочі (перці, помідори), фрукти (цитрусові, виноград)
Вінницька	Фрукти (яблука, груші), овочі (буряк, капуста), бобові (горох, соєві боби)
Волинська	Овочі (картопля, морква), ягоди (полуниця, малина)
Дніпропетровська	Зернові (пшениця, кукурудза), олійні (соняшник, ріпак)
Донецька	Овочі (помідори, капуста), зернові (ячмінь, гречка)
Житомирська	Овочі (картопля, морква), ягоди (суніця)
Закарпатська	Фрукти (яблука, груші), овочі (перці, помідори)
Запорізька	Олійні культури (соняшник, ріпак), овочі (помідори, перці)
Івано-Франківська	Овочі (картопля, капуста), гриби
Київська	Овочі (помідори, огірки), фрукти (ягоди, сливи), зелень
Кіровоградська	Зернові (пшениця, ячмінь, гречка), олійні (соняшник), бобові (горох)
Львівська	Молочні продукти, м'ясо, ягоди (малина, чорниця)
Миколаївська	Овочі (помідори, баклажани), фрукти (виноград)
Одеська	Овочі (перці, баклажани), фрукти (виноград, яблука)
Полтавська	Зернові (пшениця, кукурудза), овочі (картопля)
Рівненська	Овочі (буряк, капуста), ягоди (суніця, малина)
Сумська	Зернові (пшениця, ячмінь), бобові (горох, соя)
Тернопільська	Зернові (пшениця, ячмінь), овочі (картопля)
Харківська	Зернові (пшениця, ячмінь), овочі (морква, картопля)
Херсонська	Овочі (томати, огірки), фрукти (кавуни, цитрусові)
Хмельницька	Овочі (капуста, морква), зернові (ячмінь)
Черкаська	Олійні (соняшник, ріпак), овочі (картопля)
Чернігівська	Зернові (пшениця, ячмінь, кукурудза), бобові (горох, соєві боби), овочі (картопля, морква, капуста), фрукти (яблука, груші), зелень
Чернівецька	Фрукти (яблука, груші), овочі (помідори, перці)

Державна підтримка також є недостатньою. Незважаючи на те, що в Україні прийнято законодавство щодо органічного виробництва ([Про основні принципи та вимоги до органічного ... 2018](#)), для подальшого стимулювання доцільно впроваджувати програми державної підтримки, які включатимуть субсидії для виробників, що переходять на органічні методи господарювання, а також розробляти ефективні механізми сертифікації та контролю за якістю органічної продукції.

Ще одним викликом є недостатньо розвинена інфраструктура та логістика для збуту органічної продукції, особливо в малих і середніх фермерських господарствах. Для багатьох фермерів проблема полягає в організації збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. У цьому контексті важливу роль можуть відіграти розвиток кооперації між органічними виробниками. Створення кооперативів, які сприяють об'єднанню виробників для спільної реалізації продукції та зменшення витрат на логістику можуть забезпечити кращу організацію збуту продукції, а також сприяти зниженню витрат на виробництво та

маркетинг. Кооперація також дозволить малим виробникам спільно виходити на великі ринки та конкурувати з великими агрохолдингами.

Також проблема полягає в низькому рівні обізнаності споживачів про переваги органічної продукції, що обмежує внутрішній попит. Тому важливою є підтримка освітніх та інформаційних кампаній для популяризації органічного виробництва серед сільських виробників та споживачів.

5. ВИСНОВКИ

1. Вирощування органічної продукції має значний потенціал для розвитку сільського господарства України. Воно сприяє економічному зростанню, покращенню стану довкілля, збереженню природних ресурсів і біорізноманіття. Його економічні, екологічні та соціальні переваги роблять цей підхід важливим інструментом для підвищення добробуту сільського населення, збереження природних ресурсів та культури землеробства. Проте для повноцінної реалізації потенціалу органічного виробництва необхідна комплексна державна підтримка, розвиток інфраструктури та підвищення обізнаності фермерів та споживачів про переваги органічної продукції.

2. Органічне виробництво може стати ключовим елементом у стратегії сталого розвитку сільських територій України, забезпечуючи екологічно чисту продукцію, економічний розвиток та соціальну стабільність у відповідних географічних регіонах.

3. Проблеми сільських територій України є багатогранними та вимагають комплексного підходу до їх вирішення. Для забезпечення сталого розвитку сільських регіонів доцільно активізувати державну підтримку, розвивати інфраструктуру, стимулювати розвиток агропідприємництва.

4. Органічне господарство часто вимагає більше ручної праці, що може сприяти створенню додаткових робочих місць у сільських регіонах. Це особливо важливо в умовах міграції населення з сіл до міст та з-за кордону. Органічне виробництво може сприяти економічній активізації сільських територій та покращенню рівня зайнятості.

5. Органічне землеробство не лише відповідає вимогам сталого розвитку, але й відкриває нові перспективи для фермерів у сучасних умовах ринкової економіки та глобальних екологічних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонс, С. Е. (2021). Стан та перспективи розвитку виробництва органічної продукції в Україні. *Сільське господарство та лісівництво*, 3(22), 221-236. [Amons, S. E. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku vyrobnytstva orhanichnoi produktsii v Ukraini. *Sil'ske hospodarstvo ta lisivnytstvo*, 3(22), 221-236.]
2. Артиш, В. І. (2012). Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України. *Економіка АПК*, (7), 19-23. [Artysh, V. I. (2012). Osoblyvosti orhanichnoho ahrovyrobnytstva v kontseptsii staloho rozvytku APK Ukrainy. *Ekonomika APK*, (7), 19-23.]
3. Жибак, М. М., & Христенко, Г. М. (2019). Світовий ринок органічної продукції: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економічний форум*, (3), 3-8. [Zhybak, M. M., & Khrystenko, H. M. (2019). Svitovyi rynok orhanichnoi produktsii: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. *Ekonomichnyi forum*, (3), 3-8.]
4. Кунділовська, Т. А. (Ред.) (2019). *Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти*. Одеса : Астропринт. [Kundilovska, T. A. (Red.) (2019). *Formuvannia rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty*. Odesa : Astroprynt.]
5. Милованов, Є. В. (2018). Історія становлення концепції Organic 3.0 та перспективи її подальшого розвитку в Україні. *Теорія і практика природокористування*, (3), 15-25. [Mylovanov, Ye. V. (2018). Istoriiia stanovlennia kontseptsii Organic 3.0 ta perspektyvy yii podalshoho rozvytku v Ukraini. *Teoriia i praktyka pryrodokorystuvannia*, (3), 15-25.]
6. Орел, А. М., & Дяченко, В. В. (2023). Сучасні аспекти розвитку органічного землеробства в умовах сталого сільського господарства. *Економіка та суспільство*, (48). [Orel, A. M., & Diachenko, V. V. (2023). Suchasni aspekty rozvytku orhanichnoho zemlerobstva v umovakh staloho sil'skoho hospodarstva. *Ekonomika ta suspilstvo*, (48).] <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-91>

7. **Перегуда, Ю. А.** (2024). Економічна ефективність технологій виробництва органічних добрив для малих та середніх підприємств. *Наука і техніка сьогодні*, 6(34), 344-354. [Perehuda, Yu. A. (2024). Ekonomichna efektyvnist tekhnolohii vyrobnytstva orhanichnykh dobyrv dlia malykh ta serednykh pidpriemstv. *Nauka i tekhnika sohodni*, 6(34), 344-354.] [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6\(34\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6(34))
8. **Приюльська, Н. В., Антюшко, Д. П., & Мотузка, Ю. М.** (2022). Органічні харчові продукти: реалії та перспективи виробництва і споживання. *Товарознавчий вісник*, (15), 129-137. [Prytulska, N. V., Antiushko, D. P., & Motuzka, Yu. M. (2022). Orhanichni kharchovi produkty: realii ta perspektyvy vyrobnytstva i spozhyvannia. *Tovaroznachnyi visnyk*, (15), 129-137.]
9. **Скороход, І. С., & Сніжок, С. Ю.** (2022). Проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (45), 73-76. [Skorokhod, I. S., & Snizhok, S. Yu. (2022). Problemy ta perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii Ukrainy v umovakh yevrointehratsii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, (45), 73-76.]
10. **Тіміш, Р. Я.** (2023a). Економіко-географічні аспекти стандартизації та сертифікації сільськогосподарської органічної продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки*, (19), 35-41. [Timish, R. Ya. (2023a). Ekonomiko-heohrafichni aspekty standartyzatsii ta sertyfikatsii silskohospodarskoi orhanichnoi produktsii. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Heohrafichni nauky*, (19), 35-41.] <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-19-4>
11. **Тіміш, Р.** (2023b). Суспільно-географічні аспекти розвитку ринку сільськогосподарської органічної продукції. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, (37), 37-40. [Timish, R. (2023b). Sycpilno-heohrafichni aspekty rozvytku rynku silskohospodarskoi orhanichnoi produktsii. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii*, (37), 37-40.] <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2023-37-04>
12. **Чайка, Т. О., Короткова, І. В., & Крикунова, В. Ю.** (2022). Екологізація сільськогосподарського виробництва: технологія вирощування гірчиці та полби звичайної (*Triticum dicoccum* (Schrank) Schuebl) за органічними стандартами в умовах Лісостепу України. *Інженерія природокористування*, 1(23), 7-18. [Chaika, T. O., Korotkova, I. V., & Krykunova, V. Yu. (2022). Ekolohizatsiia silskohospodarskoho vyrobnytstva: tekhnolohiia vyroshchuvannia hirschytsi ta polby zvychainoi (*Triticum dicoccum* (Schrank) Schuebl) za orhanichnymy standartamy v umovakh Lisostepu Ukrainy. *Inzheneriia pryrodokorystuvannia*, 1(23), 7-18.] [https://doi.org/10.37700/enm.2022.1\(23\).7](https://doi.org/10.37700/enm.2022.1(23).7)
13. **Balfour, L. E.** (1948). *The Living Soil*. London : Faber and Faber Ltd. [Джерело](#)
14. **Fukuoka, M.** (1978). *The One-Straw Revolution. An Introduction to Natural Farming*. Rodale Press, Inc., and Masanobu Fukuoka. [Джерело](#)
15. **Holzer, S.** (2010). *Sepp Holzer's permaculture: a practical guide to small-scale, integrative Farming and Gardening*. Chelsea Green Publishing. [Джерело](#)
16. **Howard, A.** (1945). *The Soil and Health: A Study of Organic Agriculture (Culture of the Land)*. University Press of Kentucky.
17. **Koval, V. V., Derii, Zh. V., & Sedikova, I. O.** (2018). The role of the agricultural sphere in the context of food security. *Scientific Bulletin of Polissia*, 4(16), 21-27.
18. **Mackintosh, C.** (2011). *The Farming Systems Trial Celebrating 30-Year : Report*. Kutztown : Nacci Printing Inc.
19. **Panday, D., Bhusal, N., Das, S., & Ghalegholabbehbahani, A.** (2024). Rooted in nature: The rise, challenges, and potential of organic farming and fertilizers in agroecosystems. *Sustainability*, 16(4), 1530. <https://doi.org/10.3390/su16041530>
20. **Rodale, J.** (1945). *Pay dirt: farming & gardening with composts*. New York : Devin-Adair Company. [Джерело](#)
21. **Vdovenko, N., Baidala, V., Burlaka, N. & Diuk, A.** (2018). Management mechanism of agrarian economic system: composition, functions and factors of development in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 16(2), 179-189. [https://doi.org/10.21511/ppm.16\(2\).2018.16](https://doi.org/10.21511/ppm.16(2).2018.16)
22. **Voisin, A.** (1988). *Grass Productivity (Conservation Classics)*. Island Press.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

23. *Державна служба статистики України* (2015–2024). [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2015–2024).] [Джерело](#)
24. *Імпорт органічної агропродовольчої продукції до ЄС Аналітичний огляд № 2 Ключові досягнення 2022. Звіт Європейської Комісії. Січень 2023* (2023). [Import orhanichnoi ahroprodovolchoi produktsii 2022. Zvit Yevropeyskoi Komitsii. Siчень 2023] (2023). [Import orhanichnoi ahroprodovolchoi produktsii

- do YeS Analytychnyi ohliad № 2 Kliuchovi dosiahnennia 2022. Zvit Yevropeiskoi Komisii. Sichen 2023 (2023).] [Джерело](#)
25. Органічне виробництво в Україні. Міністерство аграрної політики та продовольства України (2024). [*Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini. Ministerstvo aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy* (2024).] [Джерело](#)
26. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII (2018). [*Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 10 lyupnia 2018 roku № 2496-VIII* (2018).] [Джерело](#)
27. FAOSTAT (2024). [Джерело](#)
28. FiBL (2024). [Джерело](#)
29. Organic Standard. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, та скасування Постанови (ЄЄС) № 2092/91 (2024). [*Organic Standard. Postanova Rady (IeS) № 834/2007 vid 28 chervnia 2007 roku stosovno orhanichnoho vyrobnytstva i markuvannia orhanichnykh produktiv, ta skasuvannia Postanovy (IeES) № 2092/91* (2024).] [Джерело](#)

R. Timish

Prospects For Sustainable Development of Rural Areas of Ukraine Through Organic Production

Keywords: organic production, organic farming, agricultural practices, sustainable development, rural areas, ecology, agro-systems.

Abstract: The article substantiates the potential of organic production for sustainable development of rural areas in Ukraine. The author identifies organic farming as a key tool for promoting economic growth, preserving natural resources, and restoring ecosystems, which are essential for addressing environmental, economic, and social challenges. Specifically, it has been proven that organic farming contributes to increased biodiversity, the restoration of soil fertility, and the reduction of water pollution levels, which are crucial for achieving sustainable development goals.

The paper proposes a range of promising directions for the development of organic production in Ukraine. It has been determined that rural areas face numerous challenges, including an aging population, youth migration, weak infrastructure, and low levels of investment. Organic production could serve as a means of overcoming these challenges by creating new jobs and increasing the income levels of local communities.

The author highlights that the growing demand for organic products, both in Ukraine and abroad, opens new economic opportunities for farmers. The article provides statistical data demonstrating the dynamics of the global organic market's growth and its impact on Ukraine. Specifically, in recent years, there has been an increase in the area of land dedicated to organic farming, although the pace of development remains uneven due to the influence of military actions and other socio-economic factors.

The ecological benefits of organic production have been clearly defined. It has been proven that abandoning the use of chemical fertilizers and pesticides reduces the negative impact on ecosystems and helps restore natural resources. Organic farming, through the implementation of sustainable agro-technologies, can enhance resilience to climate change and reduce soil erosion. As a result of the research, the necessity of enhancing state support for the organic sector has been identified, particularly through the implementation of subsidy programs and the development of infrastructure for the sale of organic products. An important aspect is raising public awareness about the benefits of organic products, which would stimulate demand and encourage farmers to adopt organic farming methods.

Key aspects of achieving the Sustainable Development Goals (SDGs) have been analyzed, particularly in the context of the impact of organic production on environmental, economic, and social components. The article thoroughly examines the achievement of indicators set for Goal 2 – «Zero Hunger and Agricultural

Development» and Goal 15 – «Life on Land.» In particular, attention is drawn to Indicator 2.3.3, which concerns the share of agricultural land under organic production. Despite challenges caused by economic and military factors, this indicator has shown positive growth dynamics in Ukraine, contributing to food security and increasing the resilience of agro-systems to climate change. Regarding the indicators of Goal 15, the achievement of Indicator 15.3.4 – «Restoration of Degraded Lands and Soils» has been analyzed in detail. It has been proven that the implementation of organic farming contributes to the restoration of soil fertility, the reduction of erosion, and the decrease in the use of chemical substances, positively impacting the state of natural ecosystems. The article presents data showing a gradual increase in the area of land dedicated to organic farming, despite reductions in some regions due to military actions. The article emphasizes that to achieve the target SDG indicators, it is necessary to implement innovative technologies in agriculture and promote the development of organic farming, which has already demonstrated its effectiveness in terms of biodiversity conservation and the restoration of degraded lands.

The types of organic products suitable for cultivation in different regions of Ukraine have been developed and proposed, taking into account the climatic and soil characteristics of the territories, as well as the existing experience in rural communities regarding the cultivation of specific agricultural crops. It is argued that the paths to achieving sustainable development indicators through the development of organic production include comprehensive state support measures, educational programs, and the stimulation of cooperation among farmers to ensure the ecological and economic sustainability of rural areas.

The conclusion is substantiated that the development of organic production in Ukraine is a crucial element of the sustainable development strategy for rural areas. It contributes to solving a range of social, economic, and environmental problems, ensuring ecological stability and economic development in rural areas.